

Hur man bakar en ekonomisk kulturkanon

Affärsvärlden den 29 september 2025

KRÖNIKA: Få tänker på särbeskattningen av makar eller Riksbanken som kultur. Men båda är nu officiellt delar av Sveriges kulturkanon – en lista över sådant som alla bör känna till. Det visar att såväl ekonomi som kultur är bredare än man först tror.

Kanonutredningens kanske viktigaste innovation är just dess breda kulturbegrepp. Kulturarvet utgörs inte enbart av konst, litteratur och musik utan även av det samhälle som omger kulturyttringarna och i många avseenden utgör själva kulturen.

Arbetet med att definiera en samhällskulturkanon genomfördes av en expertgrupp där jag själv ingick. Fem samhällskategorier hade givits oss på förhand av Lars Trägårdh och hans kommitté: lag och rätt, religion, ekonomi, uppfinningar och offentlighet.

Att inkludera samhällsekonomin i en kulturkanon kanske förvånade någon, men är egentligen naturligt. Ordet kultur betyder ”odling” och just odlingslandskap och jordbruk var länge vår viktigaste näring. Entreprenörsanda, regleringsiver och jämställdhet har präglat kulturen inom näringsliv, politik och i hemmen.

Resurser behövs också för att ens utöva kultur. Kungar och mecenater finansierade verk som Johan Helmich Romans Drottningholmsmusiken (ingår i kanon) medan skattebetalarna numera betalar för museernas och teatrarnas verksamheter.

Ibland är ekonomin rentav själva kulturen. Som att missväxt och fattigdom är en del i berättelsen om utvandringstvågen som skildras i Vilhelm Mobergs mäktiga romansvit (ingår i kanon). Eller hur välfärdspolitikens brister genomsyrar Stefan Jarls 1960-talsfilmer om det sociala arvet (också i kanon).

Överlappningarna mellan kulturområden vidgar också perspektiven. I uppfinningarnas kanonlista finns nobelpriset och Sven Wingquists kullager, entreprenörsbedrifter som skapat välstånd i över ett sekel.

Listan över lag och rätt innehåller rättsinstitutioner som format samhällsekonomin grundvalar, exempelvis äganderätt och maktbalans mellan politik och privat sektor.

För att kanon ska kunna förstås, och användas kreativt i undervisning, är varje verk en konkret urkund, lagtext eller plats att besöka. Verken symboliserar dock bredare företeelser och sammanhang, vilket är särskilt märkbart i ekonomins område.

Den ekonomiska kulturkanon innehåller tio verk. Listan inleds med världsarvet Falu koppargruva, en representant för den gruvnäring som i över tusen år varit en hörnsten i Sveriges ekonomiska utveckling. Jordbruket var länge vår största sektor och skiftesrörelsen på 17- och 1800-talen, då de medeltida tegarna slogs samman till större jordägor, effektiviserade livsmedelsproduktionen så att städernas växande befolkning kunde försörjas.

Industrinationen Sverige fångas in på flera sätt i kanon. Basindustrins skogsbruk, gruvor, metall- och verkstadsindustri representeras av Norrköpings fantastiska industrimiljöer. Entreprenörskapet – från snilleindustri och tjänsteföretag till finansiella innovationer och musikunder – representeras av Sveriges kanske mest älskade företag, Ikea.

Vattenkraftverket Harsprånget i Lule älv visar på energiförsörjningens betydelse men också frågor om den miljöpåverkan som den ekonomiska tillväxten har.

Det institutionella ramverket finns också representerat i kanon. Finansminister Gripenstedts reformer i mitten av 1800-talet blev betydande. De finansiella institutionerna, från Riksbanken till affärsbanker och kapitalmarknad, utgör blodomloppet i marknadsekonomin. Arbetsmarknadens regelverk har präglats av Saltsjöbadsavtalet 1938 men givetvis även omfattande lagstiftning.

Välfärdssamhällets framväxt är, tillsammans med industrialiseringen, 1900-talets viktigaste ekonomiska omdaning. Folkpensionsreformen från 1914 gav världen dess första universella socialförsäkring, om än i sin linda och långt ifrån dagens breda inkomstskydd. I kulturkanon symboliserar denna reform även högskattestatens framväxt, och de regleringar som än idag fjättrar vår privata sektor.

Ekonomisk jämställdhet mellan könen är – naturligtvis – också del av vårt ekonomiska kulturarv. Lagen om särbeskattning accelererade kvinnors inträde på arbetsmarknaden och präglade familjeekonomiska styrkeförhållanden.

Listan över Sveriges ekonomiska kulturkanon visar att vår ekonomiska historia är mer än bara naturresurser. Den innehåller även en blandning av idéer: från den liberala näringsfriheten till tidig folkpension och ekonomisk jämställdhet. Det är kanske just denna ideologiska blandning av öppenhet och kollektiva kontrakt som gett svensk ekonomi dess särprägel och som fortsatt formar vår konkurrenskraft i en globaliserad värld.

Är tio verk för få eller för många? En kortare lista hade blivit träffsäker men grovhuggen. Fler poster fördjupar bilden, men skapar problem med gränsdragningar, i värsta fall godtycke. Tio verk och företeelser blev en kompromiss som förhoppningsvis landar väl.

Visst fanns alternativa representanter för varje företeelse. Malmfälten eller Lapphyttan i Norberg har också format svensk gruvnäring. Laga skifte från 1827 var mer genomgripande än 1700-talets storskifte och enskifte. Affärsbankerna, med Stockholms Enskilda Bank som känt exempel, formade företagets och hushållens ekonomi mer än Riksbanken.

Att välja och välja bort är en bitterljuv del av listmakarens uppdrag. Men här öppnar kulturkanon ytterligare ett fönster, nämligen det som manar till värdering, självprövning, och nytänkande kring vår samhällsekonomi. Tänk vad spännande det vore med debatter som ställer MBL mot Saltsjöbadsavtalet, stambanorna mot Göta Kanal, Birka mot 1800-talets frihandelsreformer.

Daniel Waldenström